

JOHANNES PAULUS II

DE THEOLOGIE VAN HET LICHAAM
De menselijke liefde in het goddelijk plan

*Inleiding door
Yves Semen*

*Voorwoord door
kardinaal Marc Ouellet*

*Voorwoord door
kardinaal Wim Eijk en aartsbisschop Jozef De Kesel*

Inhoud

Voorwoord	
door Marc kardinaal Ouellet - Man en vrouw schiep Hij hen	13
Voorwoord	
door Wim kardinaal Eijk en aartsbisschop Jozef De Kesel.....	17
Inleiding	
door Yves Semen.....	23
I. De theologie van het lichaam in het werk van Johannes Paulus II ..	23
<i>De persoonlijke weg naar de theologie van het lichaam</i>	23
Een roeping: de menselijke liefde	23
De 'Środowisko'.....	24
De winkel van de goudsmid	26
Liefde en verantwoordelijkheid.....	27
<i>De theologie van het lichaam, het eindpunt en principe</i>	30
Het nieuwe van de theologie van het lichaam.....	32
Het herstelde lichaam, geopenbaarde seksualiteit.....	34
De theologie van het lichaam, inspirerende bron van het pontificaat van Johannes Paulus II.....	40
II. Een centrale dimensie in de theologie van het lichaam:	
<i>Gaudium et Spes 24:3</i>	50
<i>Johannes Paulus II en Gaudium et Spes</i>	50
<i>Gaudium et Spes 24:3: de definitie van de mens</i>	52
<i>De morele en politieke gevolgen van Gaudium et Spes 24:3</i>	61
<i>Gaudium et Spes 24:3 en de theologie van het lichaam</i>	66
De ervaring van de oorspronkelijke eenzaamheid	67
De ervaring van de oorspronkelijke eenheid.....	68
De ervaring van de oorspronkelijke naaktheid	70
III. De bronnen van de theologie van het lichaam.....	73
<i>De verre bron: H. Joannes van het Kruis</i>	73
<i>De nabije bron: Humanae Vitae</i>	79
Het voorontwerp, dialectiek en de mislukking van <i>Humanae Vitae</i>	80
Het Memorandum van Krakau	84
De noodzaak van een pedagogie van het lichaam en seksualiteit	88
IV. Het plan van de theologie van het lichaam	96
<i>Afwezigheid van een plan?</i>	96
<i>De ontdekking van het oorspronkelijke plan</i>	99
<i>De algemene structuur</i>	101
<i>Detail van het plan</i>	105
<i>Een synoptische visie</i>	109
<i>De sleutel: de sponsale betekenis van het lichaam</i>	113
V. De tekst van de theologie van het lichaam.....	118
<i>De oorspronkelijke Poolse tekst</i>	118
<i>De verschillen</i>	119
<i>De referentietekst</i>	120

<i>De vertalingen</i>	121
<i>De verspreiding</i>	123
VI. Het leergezag van de theologie van het lichaam	125
<i>De redenen van een betwisting</i>	125
<i>De autoriteit van het Magisterium</i>	127
VII. Actualiteit van de theologie van het lichaam	132
<i>De theologie van het lichaam en de nieuwe evangelisatie</i>	132
<i>Maria, moeder en opvoedster van de incarnatie</i>	135
VIII. Kenmerken van deze uitgave	137
<i>De keuze van de titel</i>	137
<i>Het aantal en de nummering van de catechesen</i>	139
<i>Presentatie van de tekst</i>	141
<i>De vertaling</i>	142
<i>De indexen</i>	144
<i>De bibliografie</i>	144
<i>De bijlagen</i>	145
<i>Kenmerken van deze Nederlandstalige uitgave</i>	145

Johannes Paulus II

CATECHESEN OVER DE THEOLOGIE VAN HET LICHAAM

Deel 1 - DE WOORDEN VAN CHRISTUS

Hoofdstuk 1. Christus verwijst naar 'het begin'	151
1. Wat wordt bedoeld met 'begin'?	151
a. Genesis benaderend	151
b. Eerste scheppingsverhaal van de mens	154
c. Tweede scheppingsverhaal van de mens	156
d. Het perspectief van de 'Verlossing van het lichaam' (Rom 8,23)	160
2. De betekenis van de oorspronkelijke eenzaamheid	164
a. De dubbele context	165
b. De mens op zoek naar zijn essentie	166
c. Eenzaamheid en subjectiviteit	168
d. Eenzaamheid en betekenis van het lichaam	169
e. Het alternatief tussen dood en onsterfelijkheid	172
3. De betekenis van de oorspronkelijke eenheid	173
a. De eenheid van de twee	173
b. Dimensies van homogeniteit	176
c. 'Gemeenschap van personen'	178
d. 'Vlees van mijn vlees' (Genesis 2,23)	180
e. De eenheid wordt 'één vlees'	182
4. De betekenis van de oorspronkelijke naaktheid	185
a. Inleidende bemerkingsen naar aanleiding van Genesis 2,25	185
b. De schaamte, een 'grens'-ervaring	186
c. Een poging tot reconstructie	188
d. Deelname aan de zichtbaarheid van de wereld	190

e. De innerlijke dimensie van het zien	190
f. Intimiteit: de verborgen betekenis van het zien	192
5. De mens in de dimensie van de gave	193
<i>A. De sponsale betekenis van het lichaam</i>	193
a. De schepping als gave	193
b. Gave en mens	195
c. De gave, mysterie van een zaligmakende oorsprong.....	196
d. Ontdekking van de 'sponsale' betekenis van het lichaam	198
e. De 'vrijheid van de gave', fundament van de sponsale betekenis van het lichaam	199
f. Het 'sponsale karakter' van het lichaam en de openbaring van de persoon	200
g. De sponsale betekenis van het lichaam als vrucht van het geworteld zijn in de liefde	202
<i>B. Het mysterie van de oorspronkelijke onschuld</i>	204
a. Gave in het menselijk hart.....	204
b. Oorspronkelijke onschuld en bewustzijn van de sponsale betekenis van het lichaam	205
c. De onschuld, aan de basis van de uitwisseling van de gave	207
d. Uitwisseling van de gave - interpretatie van Genesis 2,25.....	208
e. Theologie van de oorspronkelijke onschuld	210
f. De wortel van de ethos van het menselijk lichaam.....	212
g. Het fundament van het primordiale sacrament - het lichaam als teken	214
6. 'Kennis' en voortplanting (Genesis 4,1).....	216
a. Tussen armoede van de uitdrukking en diepte van de betekenis	216
b. De 'kennis' als persoonlijk archetype	219
c. Vaderschap en moederschap als menselijke betekenis van de 'kennis'	221
d. Kennis en bezit	224
e. De kennis sterker dan de dood.....	226
7. Besluit: een integrale visie.....	228
Hoofdstuk 2. Christus doet een beroep op het menselijk hart.....	233
1. In het licht van de Bergrede.....	233
a. Matteüs 5,27-28 - 'Alwie kijkt om te begeren'.....	233
b. Matteüs 5,27-28 - Ethische betekenis	234
c. Matteüs 5,27-28 - Antropologische betekenis.....	236
d. Matteüs 5,27-28 duidt op een ruimere dimensie	238
2. De mens van de begeerte	240
<i>A. De betekenis van de oorspronkelijke schaamte</i>	242
a. De twijfel over de gave	242
b. De mens, vervreemd van de oorspronkelijke liefde.....	244
c. De radicale verandering van de betekenis van de oorspronkelijke naaktheid.....	246

d. De 'immanente' schaamte	248
e. De seksuele schaamte	250
B. De onverzadigbaarheid van de eenwording	251
a. De ontarding van het geweten en de betekenis van de eenwording van het lichaam.....	251
b. Een diepere dimensie van de schaamte	254
c. De betekenis van de 'onverzadigbare eenwording'	256
d. Vanwaar komt de onverzadigbaarheid van de eenwording?	257
C. De ontarding van de sponsale betekenis van het lichaam	259
a. Betekenis: 'maat van het hart'	259
b. Bedreiging tegen de uitdrukking van de geest in het lichaam	261
c. Verlies van de vrijheid van de gave	262
d. De innerlijke dimensie van het toebehoren	265
3. Gebod en ethos	267
A. Er is gezegd: 'Gij zult geen echtbreuk plegen' (Matteüs 5,27)	269
a. De geschiedenis van een volk.....	269
b. De wetgeving.....	272
c. De profeten	275
d. Het Verbond.....	277
B. 'Alwie naar een vrouw kijkt om haar te begeren'	279
a. Verplaatsing van het zwaartepunt	279
b. De wijsheidstraditie.....	281
c. De innerlijke ingesteldheid van de mens van de begeerte (Sir 23,16-24)	283
d. De oproep van Christus om op de drempel van de blik stil te staan ..	285
e. De begeerte: beknotting van een eeuwige oproep.....	286
f. De begeerte: 'gemeenschap' van personen versus 'drift' van de natuur	290
C. 'Heeft in zijn hart al echtbreuk met haar gepleegd'	292
a. De 'sleutel'zin	292
b. Een eerste lezing.....	294
c. Een tweede lezing	296
d. De zuiverheid van het hart als vervulling van het gebod	298
4. Het 'hart': beschuldigd of geroepen?	300
A. Veroordeling van het lichaam?	302
a. Manicheïsme	302
b. Het adequate begrip.....	304
c. Antiwaarde of onvoldoende gewaardeerde waarde?	305
B. Het 'hart' achterdochtig gemaakt?	307
a. 'De meesters van de achterdocht'	307
b. Essentiële divergentie	309
C. Eros en ethos	311
a. De eros als bron van de 'erotiek'	311
b. De ethos als innerlijke kracht van de eros.....	314

c. Het probleem van de erotische spontaneïteit	315
5. De ethos van de verlossing van het lichaam	318
6. De zuiverheid als 'leven naar de geest'	321
a. 'Zuiverheid' en 'hart'	321
b. 'Lichaam' en 'geest' volgens de heilige Paulus	324
c. 'Werken van het vlees' en 'vrucht van de Geest'	328
d. Het 'vlees' en de 'vrijheid waartoe Christus ons bevrijdt'	332
e. Zuiverheid: 'zich hoeden voor de passies' of 'het lichaam bewaren met heiligheid en respect'?	335
f. Analyse van de 'paulinische beschrijving van het lichaam' (1 Korintiërs 12,18-27)	339
g. De zuiverheid als deugd en als gave	343
h. Zuiverheid en wijsheid	347
7. Het Evangelie van de zuiverheid van hart - gisteren en vandaag	349
a. De theologie van het lichaam	349
b. Theologie en pedagogie	353
Appendix: De ethos van het lichaam in de kunst en de media	357
Hoofdstuk 3. Christus verwijst naar de verrijzenis	371
1. De verrijzenis van het lichaam als werkelijkheid van de 'toekomstige wereld'	371
<i>A. De synoptici: 'Hij is geen God van doden, maar van levenden'</i>	371
a. Het derde deel van de triptiek	371
b. Getuigenis van de macht van de levende God	374
c. De nieuwe betekenis van het menselijk lichaam	378
d. Vergeestelijking	380
e. Vergoddelijking	383
<i>B. Paulinische interpretatie van de verrijzenis in 1 Korintiërs 15,42-49</i>	392
a. De eindoverwinning op de dood	392
b. De eerste en de laatste Adam	393
2. Onthouding omwille van het Rijk der hemelen	401
<i>A. De woorden van Christus in Matteüs 19,11-12</i>	401
a. De woorden van Christus en de regel om ze te begrijpen	401
b. Drie soorten 'eunuchen': waarvoor?	404
c. De onthouding omwille van het Rijk der hemelen en 'de vruchtbaarheid van de Geest'	407
d. De uitdrukking 'omwille van het Rijk der hemelen' wijst op de motivatie	410
e. Onthouding en huwelijk - roeping van de 'historische' mens	413
f. Juist begrip van de 'superioriteit' van de onthouding omwille van het Rijk der hemelen	416
g. Onthouding omwille van het Koninkrijk - tussen ontzegging en liefde	419
h. De sponsale betekenis van het lichaam als fundament van de oproep van Christus tot onthouding	423

i. Een ontzegging die een bevestiging is	427
B. Het inzicht van Paulus over het verband tussen maagdelijkheid en huwelijk	429
a. De verklaring van Christus en de leer van de apostelen	429
b. De argumentatie van Paulus	432
c. 'Zondige begeerte' en 'gave van God'	438
De verlossing van het lichaam	443

Deel 2 - HET SACRAMENT

Hoofdstuk 1. De dimensie van het verbond en de genade	449
1. Efeziërs 5,21-33	449
A. Inleiding en verbinding	449
a. De tekst van Efeziërs 5,21-33	449
b. Efeziërs 5,21-33 en de woorden van Christus	449
c. Efeziërs 5,21-33: twee betekenissen van het woord 'lichaam'	450
d. Spreekt Efeziërs 5,21-33 over de sacramentaliteit van het huwelijk?	451
e. Sacrament en lichaam	451
f. Oriëntatie van de volgende analyses	452
B. Gedetailleerde analyse	452
a. Efeziërs 5,21-33 in de globale context van de brief aan de Efeziërs	452
b. Het mysterie van Christus en de roeping van de christen	453
c. De sfeer van het leven van de christelijke gemeenschap	453
d. Richtlijnen voor de gemeenschap van het gezin	454
e. De echtgenoten: 'Wederzijds onderdanig uit ontzag voor Christus'	455
f. Analogie en mysterie (aan het fundament van de sacramentaliteit van het huwelijk)	457
g. Een bijkomend aspect van de analogie: hoofd en lichaam	460
h. Twee subjecten of één enkel?	463
i. '... zoals ze hun eigen lichaam liefhebben' (Efeziërs 5,28)	466
j. 'Dit geheim is groot'	468
2. Sacrament en geheim	473
a. Het van eeuwigheid verborgen geheim geopenbaard en werkzaam in Christus	473
b. De analogie met de sponsale liefde	474
c. Jesaja en de brief aan de Efeziërs	477
d. De werkelijkheid van de gave, de betekenis van de genade	480
e. Het huwelijk als primordiaal sacrament	483
f. 'Het sacrament van de verlossing'	487
g. Het huwelijk als beeld en als sacrament van het Nieuwe Verbond	490
h. De sacramenten van de Kerk	492
3. Sacrament en 'verlossing van het lichaam'	494
A. Het Evangelie	494
a. De woorden van Christus en het mysterie van de verlossing	494
b. Het sacrament van de verlossing en de onontbindbaarheid van	

het huwelijk.....	495
c. Het sacrament: gegeven als genade en toegekend als ethos.....	497
d. Het sacrament: oproep tot het 'leven volgens de Geest'.....	500
e. Sacrament en eschatologische hoop van de 'verlossing van het lichaam'	502
<i>B. De brief aan de Efeziërs</i>	503
a. De sponsale en verlossende betekenis van de liefde	503
b. De verlossing van het lichaam en het 'sacrament van de mens'.....	505
Hoofdstuk 2. De dimensie van het teken	509
1 'Taal van het lichaam' en de werkelijkheid van het teken	509
a. De echtelijke belofte	509
b. 'Het profetisme van het lichaam'	512
c. 'De taal van het lichaam' in de waarheid herlezen	515
d. 'De taal van het lichaam' en de begeerte van het vlees	518
e. 'De taal van het lichaam' en 'de hermeneutiek van het sacrament'....	522
2. Het Hooglied.....	523
a. Genesis samenvattend: wonder	523
b. 'Mijn zuster, mijn bruid'	531
c. 'Een gesloten hof, een verzegelde bron'	534
d. Eros of agapè?	540
3. Wanneer de 'taal van het lichaam' de taal van de liturgie wordt (overwegingen op het boek Tobit)	545
a. Het huwelijk van Tobias en Sara	545
b. De liefde als beproeving	547
c. Het gebed van de nieuwe echtgenoten	550
d. Wanneer de taal van de liturgie 'taal van het lichaam' wordt.....	552
e. Het sacramenteel teken: 'mysterie' en 'ethos'	554
Hoofdstuk 3. Hij heeft de wet van het leven gegeven als hun erfenis	559
1. Het ethisch probleem.....	559
a. De morele norm en de waarheid van de 'taal van het lichaam'	559
b. De juistheid van de norm en haar 'uitvoerbaarheid'	562
c. Verantwoord ouderschap.....	566
d. De waarheid van de 'taal van het lichaam' en het kwaad van de anticonceptie	570
e. Ethische vruchtbaarheidsregeling (de primauteit van de deugd)	573
f. Ethische vruchtbaarheidsregeling: persoon, natuur en methode	576
2. Schets van echtelijke spiritualiteit.....	579
a. De krachten die voortvloeien uit de sacramentele 'consecratie'.....	579
b. Analyse van de deugd van onthouding.....	582
c. Onthouding tussen 'opwinding' en 'emotie'.....	586
d. De gave van de eerbied	591
Besluit	597

MEMORANDUM VAN KRAKAU

Inleiding	603
Hoofdpijnen van het document	604
De fundamenten van de leer van de Kerk betreffende de principes van het huwelijksleven	605
<i>I. De natuurwet als fundament voor de afwijzing van contraceptie in het magisterium van de Kerk .....</i>	<i>605</i>
A. De aanwezige meningen	605
1. De drie voorafgaande vragen	605
2. Moralisten - voorstanders van contraceptie.....	605
3. Moralisten - voorstanders van de traditionele houdingen.....	606
4. Enkele besluiten	607
B. Principes die de uitwerking van de theologische stelling betreffende het probleem van contraceptie voorafgaan.....	608
<i>II. Rechtvaardiging van de verwerping van contraceptie door de Kerk .....</i>	<i>612</i>
1. De menselijke persoon, haar waardigheid en haar ontwikkeling.....	612
2. De echtelijke liefde en het goed van het gezin	614
3. De gelijkheid van de man en de vrouw in het huwelijk	616
4. De gevolgen van de erfzonde.....	618
<i>III. Het verantwoord ouderschap .....</i>	<i>619</i>
<i>IV. Verantwoord ouderschap .....</i>	<i>632</i>
Schets van een oplossing.....	632
1. Medisch overzicht.....	624
2. Enkele opmerkingen in verband met de morele analyse van het probleem	635
V. Problemen van de pastoraal	640
1. De opvoeding	640
2. De pastoraal	641
3. De leken	641

BIJLAGEN

Overzicht van de theologie van het lichaam.....	645
Data van de catechesen.....	655
Bibliografie.....	657
Index van bijbelcitaten	677
Index van geciteerde auteurs	687
Index op persoonsnamen	689
Becommentarieerde index van de belangrijkste thema's.....	691